

Gizonezkoa emakumezkoen literaturan

Gema Lasarte

1. Eukene Martin: Lau sasoitako zipriztinak

Eukene Martin bilbotar idazleak, lumari ekin zionetik, geratu gabe dihardu, eta, ondorioz, lantxo franko sortu du. Argitara dituen lanen artean daude, bi nobela: *Amets bizia* eta *Lau sasoitako zipriztinak*, biak Susak argitaratuak; antzerki-lanak: *Andre Zuria*, Xabier Zorrotzarekin batera idatzia eta Euskaltzaindiak eta Bizkaiko Aurrezki Kutxak argitaratua, eta beste antzerki-lan batzuk, Santurtziko Kontzejuaren lehiaketan parte hartu eta argitara direnak; ipuinak ere idatzi ditu: *Hordago*, *Andalusia gaurregun eta hemen*, *Eguneroko gauzak*; eta beste idazlan batzuk. Obra haue- tan zehar gizonezko ugari paseatzen da, hasi autostopa ogibide eta bizibide duen mutil gaztetik, eta Euskal Herriko edozein taberna- zokotan musean jo eta su hordagoka ari diren agureetaraino, exenplu bat jartzearren.

Dena den, gizonezko bakar batzuekin paradatxoa egin behar nuen, eta atseginenak Jon, Jose eta Pepe topatu ditudanez, edota Eukeneren obran zipriztinik mardulenak horiek bota dituztelako-

an, hiru tipo hauexek aukeratu ditut. Jon, Pepe eta Josek nobela berebean parte hartzen dute, neska baten lau sasoiak borobilduz, Marijo baten "lau sasoiako zipriztinak" dibujatuz. Neska honen ahotik ateratako hitz, pentsamendu eta sentimenduez mamituak dira pertsonaiok. Beraz, *Lau sasoiako zipriztinak*-en azaltzen diren Pepe, Jose eta Jon izango ditugu aztergai.

Nobela honetako hiru gizonezkoen berri eman baino lehen, Marijoren aipamena egin beharra dago. Marijo nobela honen kontzaila orojakilea dugu; Vivaldi-ren lau sasoiak aurrera doazen heinean, gizonezko pertsonaia hauen bizitzak muskiltzen joan zaizkio. Esan bezala, gizonezko Marijoren bizitzari zeharo lotuak daude, eta Marijo aipatu gabe, ezin esan zeintzuk diren nobelako gizaseme protagonistak; azken finean, Marijo berak bere gustora eta nahi duenean ezaguterazten bait dizkigu.

Pepe

Pepe Rebolledo, Marijoren aita da. "Kastilatik Euskadira etorri ziren nire gurasoak urte txarretan eta kanpotar sentitu ziren beti, sorterri gabeak, ez hemengoak ezta kanpokoak ere. Agian, gizarte kategoria altxatzea integratzeko era hobea zela pentsatu zuten eta nik estudia nezan ahalegin handia egin zuten" (9. or.). Pepe Rebolledoren daturik apenas azaldu ere egiten den, arestian esan ditugunak ez badira: alde batetik, Marijoren aita dela, eta, bestetik, Euskadin bizi den emigrante kastilanoa izatearena.

Datu objektiboak utziz, eta Pepe Rebolledok nobela honetan zer eragin duen ikustera pasaz, bi gai lezarzkiguke lau sasoi haue-tara, bere alaba Marijok aditzera ematen digunez. Hasieran hautatu dugun hitzalditxoak, emigrantea zela esateko izanik ere, emigranteen arazoa gordin-gordin erakusten du. Gaztelatik Euskadira etorri den bikotearen integratzeko ahaleginetan, helbururik nagusia zera izango da: alaba bederen Euskadin integratua ikustea, eta horretan joko dute gatazka, alabak estudia dezan eta zerbait edo norbait izatera irits dadin. Anartean, Euskadira etorritako Pepe Rebolledo emigrantearen izate iluna.

Alabak ezkontzeko partidu ona kausitzen duenean (familia oneko mutil euskalduna), Pepe Rebolledo makurtu egiten da bere alabaren aurrean, honekin adieraziz, alabak Euskadin integratzea

lortzen duenean, Pepe Rebolledo gehiago kokiltzen dela, berak lortuko ez duena alabak lortua bait du. "Gonbidatuei gainbegiratu bat egin nien eta guztien gainera lau pertsonetako talde bat nabarmentzen zen: nire aita iluna eta pitin bat makurturik, kapela korapilotsuaren azpian ama disfrazaturik eta osaba-izebak janzkera jatorraz. Fite joan nintzaian. Aitari musu eman ondoren, bat batean negar sentikorra atera zitzaidan. "No llores tontina" gogo ilunez esaten zidan bere hatzamar latzekin malkoak ezabatzeaz batera. (...) Alboan neukan nere aitarengan pentsatzen ari nintzen: iluna eta ixila ziur aski umildurik ere bai, ezkontza dotore honetarako diru laguntzan, esku sartu gabe zegoelako" (34. or.). Marijok, ezkontzaren bitartez, Euskadin integratzea eta gizarte-kategoria altzatzea uztartu ditu, Pepek sekula santan eginen ez duena.

Pepek nobela honetara bi gai zekartzala esan dugu lehenxeago: aipatu dugun emigratioarena da bat; eta bestea, Marijoren amaren senarra izatea da. Pepe, konprentzio eta alderdi positiboan ispilua da; ama, aldiz, kontrakoa izango da. Peperi konprentzioaren eta amaren izaera xamurtzearen papera tokatuko zaio, makina bat bider, bere alaba bakarraren bizitzan: amaren orroak, amaren ezin ulertuak, amaren gogorkeria bigundu, kanpotar sentitzen zen alabaren aurrean, haurtzaroa goxoxeago izan zezan. Bai alabak aski erraz igarri ere: "Etorri ginenerako aita hilda neukan. Kereixazko zerraldoaren kristalaren zehar ez beste, ikusi ahal izan nuen bere gorputz ximurra igandeko janzkeraz.

Ama, aspaldian hilda zegoen" (54. or.).

Hauxe dugu Pepe Rebolledo, eta horiexek "lau sasoi" hauetara jaurtitako zipriztin ilunak. Idazleak zer tratamendu ematen dion gizonezko pertsonaia honi? Nobelan zehar sei bider besterik ez da azaltzen; baina, agertu bezain fite, giroa goibeldu egiten du. "Bilbo zentroko etxe zahar bat, nire aita leiho ondorengo besaulki batetan beti eseririk, patioak libre utzi zuen zirrikitua begiratzuz, aita amen arteko eztabaidak egunero, egunero... aita edanda eseririk besaulki batetan. Eta patioako zirrikitua..." (9. or.). Esaldi eta egoera hau berrirakurriko da haurtzarora hitz gutxitan marrazteko, aita bait da haurtzaroaren metafora txiro eta iluna; ama nekez bistatuko da.

Udaberri-partean azaltzen da aita, alabaren udaberria delako, nahiz eta Pepe Rebolledo negu-parteko zuhaitz ihartuen garrasia izan. Bukatzeko, alabaren zatitxo bihurtu du idazleak Pepe, Gaztelatik Euskadira etorritako Pepe Rebolledo.

Jose

Jose izango da Marijoren lehen senargaia, senarra eta izango duten seme bakarraren aita. "Joseren irudia begi aurrean neukan jantzi dotore eta serio batez zomorraturik, zapata disdiratsuak eta ilearen onda ilegorria aurpegi bizargabekoan. Bere nortasunari soiltasun eta lasaitasuna zerizkiola" (25. or.).

"Jose hura begiratu nuen. Bolantetik urrun samar, eserlekua bizkarraldean itsatsirik zegoen, gidatzeko eskularruak eta ondo plantatuko udako jantzi arina soingainean, ejekutibo baten antza zeukan karreteratik begirada kendu gabe" (30. or.).

Jose familia oneko semea da; bere amaren funtzio bakarra nobela hori da: argi eta garbi jakin eraztea familia oneko semea dela, Marijo bere emaztegaiaren aurrean behinik behin. "Arraultza mahonesarekin hartu nuen trakets, pinazko samauan zipriztinduz gero. - ¡Déjalo, no tiene importancia! María atiende a la señorita. Neskame kofiadun eta serioak zapi bordatuaz garbitu zuen zikina. Gero mespretxuz ea berak zerbitzea nahi ote nuen" (35. or.).

Jose ezkondu baino lehen ondo bizitzera egina zegoen; Marijorekin ezkontzean, ez zaio ezertxo ere aldatuko bizitza. Lan ona, telebista, whiskya ejekutiboegi dagokienez; eta, haurrarekin batera, neskamea. "Orain telebistaren aurrean eseriko da egunkariarekin, abarketak askatu eta aurreko auklaren gainean bere zoragarritzko galtzerdinak erakutsiz. Josek ez daki zer egin telebista gabe" (45. or.).

Hauxe dateke Joseren izate eta izaera. Orain, zer funtzio betetzen du nobela honetan? Pepe Rebolledo esan dugu, Marijoren itzal txikia zela; beste hainbeste esan beharko genuke Joseri buruz. Josek betetzen bait du Marijoren uda- eta udazken-parte. Hasieran esaten genuen legez, goimailako klase sozialaren adierazpidea dugu Jose. Marijorekin ezkontzean, beste klase sozial batekin ezkondu da, beste kezka eta arazo batzuen aurrez aurre jarri beharko du. "Bai, hor dago, amak erregalatutako galtzerdin lerroduak agerian. Gorbata kendu du, baina prakak zimur ez daitezten, era arraruz gurutzatzen ditu zangoak. Ez dakit zergatik kexatzen naizen, oso ondo hezita baitago, lan gutti ematen dit" (45. or.).

Baina diferentziak ere nabarmenak dira: haurra izatean eta Marijori baja bukatutakoan, Marijo lanera itzuliko zela eta, Josek: ea zer-nolako ama zen; eta Marijok: neskamea hartuko zutela; eta

Josek: “¡Oh sí! ¿y quién le va a dar el pecho?, ¿la criada?” (49. or.). Lagunartea ere diferentea da: Marijok ezin ikusi ditu Joseren lagunak, eta Josek ere ez Marijoren lagunak “-¿Diferente? ¡Claro que es muy diferente! Mientras estás con esa gentuza de ETA que mata a los inocentes y a los demás no deja vivir tranquilos, te lo pasas muy bien. Alferrik esan ikastolan geunden guztiok ez garela ÉTA-koak” (51. or.).

“Trixtura ematen dit baina hona hemen errealitatea: biok ezberdinak gara. Ezberdin pentsatzen dugu. Ezberdin bizi” (51. or.).

Joseren pertsonaia Marijoren ahotik datorkigu, emaztearen ikuspegitik. Emazte bakoitzak bere senarrak mintzatu beharko bala, ez lirateke oso narrazio ezberdinak izango. Diferentziarik nabarmenena, hemen, giza maila diferentekoak izatea da: Marijo behemak mailako neska kritikoa eta Jose goimailako gizaseme geldoa. Maitasunez ezkontzen dira, baina ezberdintasunak areagotuz doaz haurra izan arte, honek baretu egiten du ezberdintasuna, bion arteko zerbait bait da. Halere, bakoitzaren izaera ez da aldatzen: egin dezaketena guztia, egoera zertxobait samurtzea eta biguntzea da. Haurra hiltzen zaienean, bukatu da bien arteko guztia, amarentzat behintzat. “Kezkaturik egon arren ez du bere laguna deitzea zuzen denik uste. Hau lerdkeria! Prejuizioaren munduan ez dago zer eginik” (80. or.). Eta gau beltz bezain luze batek eraman du haurra: Josek beste bat eduki nahi du; Marijok, berriz, zeraman bizitza jasateaz asperturik, betiko zokoratzen du ezkontzaren esperientzia. Idazleak Joseri eman dion tratamendua pertsona pasibo batena da: argazki bat, bere kabuz deus ere egiten ez duena, edo deus gutxi bere giza mailari dagozkionetatik at. Eta egite horri, emazteak jartzen dio beti puntu kritikoa. Edozein Jose, emakume kritiko batentzat, zubi bat litzateke beste iturrietan edatera joateko; gure Jose ere, Pepe Rebolledogandik Jonganainoko zubi zabal eta luzea da Marijorentzat.

Jon

Bi gizasemeren garrantzia deskribatzen aritu ondoren, eta biek Marijo emakumearen bizitzan ziklo ezberdinak betetzen dituztela azpimarratu ostean, hirugarren pertsonaia honetara gatoz: Jon. Jonnek Marijoren negu-partea berotu eta ximelduko du nobelan.

Jon heldua da; garaia, baina argalegia; ez da gizon ederra; medikua da eta planing batean dihardu lanean. Aita meatzaria zuen, Arboledan jaioa, paisaia industrial, herri industrialeko seme pobra.

Jon lehen aipaturiko bi gizasemeen kontraposizioa dugu, alde batetik; emigrazioaren fruitua, baina, gaiaz arduraturik, borroka bizian diharduena, bestetik; Josek bizitzaren joana ziklorik ziklo betetzea bazuen helburutzat, Jonék ikuspegi kritiko eta zorrotza du bizitzari dagokionean. "Une hartan susmoa argitu nuen. Jose, nire senarra, labur, soil gelditzen bazitzaidan, Jon, aitzitik, handiegia zen niretzat. Izutu egin nintzen" (99. or.).

"Barakaldoko zentro sikosozialean lanegiten zuen, eta gauza ezustekoaz, ez zuen ia-ia dirurik irabazten (...) – Badut lana. Zer nai duzu, mediku burges baten bizitza jasotzea edo? Dirugabe-koek ere behar dute medikua. Horretarako hain zuzen ikasi nuen hainbat urtetan" (94. or.). "Goizeko hamarretan hasi, seirak arte ez zen etxeratzen. Han anbulategi antzekoan kontsultaldia pasatzen zuen lagun batzukin. Eguerdian ogibitartekoa jan ostean, jarraitzen zuen" (93. or.).

Jonék, lanean ezezik, bizitzan ere ikuspegi zorrotza hedatua zuen. "Alderdi politiko abertzale batetan sarturik egon zen. Baina laster euskal kultura, bera soilik, helburu bakarra zela eta langile-riaren arazoak beheko graduak zirela konturatuz, utzi egin zuen" (98. or.).

Jon, txikitatik ohitua zegoen jendea sufritzen eta burrukatzen ikusten; berehala hasi zen marxismoaren bideak urratzen. Marxistatzat jotzen zuen bere burua.

Marijorekin bizitzen jarri zen. Eta hau dio: "Eskatzen didazun ziurtasuna ezin dizut eman. Momentuz ezin dut familiaren erateaz pentsatu, horrez gainera gogorik ez. Bizimodu ximplea daromat eta irabazten dudanarekin nahikoa dut. Nirekin jarraitu behar baduzu, horrela onartu behar" (104. or.). Ederdi asko aldatzen du Josek zioena, hau da: etxeoandrea mantentzearena, ziurtasunarena, familiarena, etab.

Gizonezko hauek, nahiz eta beren bizitza propioa izan, neska baten bizitzara mugatuak ageri zaizkigu, hortik kanpo ez bait dazkigu deus ere beraietaz. Esan nahi dut, Marijok Jose baino lehena-go ezagutu balu Jon, mutil kaskarintzat hartuko zukeela, agian; edota, hasieran Jonengana arrimatu balitz, Jose ezagutzerakoan, ez

ziokeela aurpegira begiratu ere egingo, "burgeskeriak!" esanez bere baitan. Azkenik, hemengo protagonista Marijo da; eta bestea, ilaran pasatzen diren gizonezkoak.

2. Laura Mintegi: Bai... baina ez

Laura Mintegi, egungo euskal prosako emakumerik adierazgarrienetakoa dugu. *Ttu-ttua*, dagoeneko desagertua dagoen literatur aldizkariaren sortzailea; bi libururen jabe: Erein argital-etxeak argitaratutako *Ilusioaren ordaina* ipuin-bilduma, eta *Bai... baina ez* nobela, 1985eko XII. Azkue saria jaso zuena.

Laurak letren mundura ekarritako gizonezkoekin txolartetxoia pasa behar eta, hiru gizaseme ikusi ditut aproposak: Franz, Pako eta Willy. Hiru gizonezko hauekin egotea nahi izanez gero, *Bai... baina ez* nobela leitzea da biderik egokiena.

Nobela honek badu lehen aztertu dugun lau sasoietaoaren antzeko zerbait; hiru gizaseme ziren han (Pepe, Jose eta Jon), oraingoan beste hirukotea dugu: Franz, Pako eta Willy.

Lau sasoietao zipriztinak-en, emakume batek ematen zigun gizon horien berri, bera zen orojakilea; hemen, maitasun ezinezko bat da hiru gizonezkoren topaleku, eta maitasun ezinezko honen izena, Rosa. Hiru gizon bistatuko ditugu eguneroko zereginetan; halako batez, Rosa sartuko da horien bizitzetan, maitasunaren krisketa pitztuz eta aski agudo berriro amatatuz. Rosa da nobelaren kolorea, protagonista eta maitasun ezinezkoaren izena edo maitasunaren ezizena: *Bai... baina ez*.

Franz

Franz 45 urtetako mutilzaharra dugu, ama hil zitzaionetik bakardaderik bakardadeenean bizi den gizona. Lanetik aparte, dibertimendu askorik ez duen gizaseme azkarra eta fama onekoa, bai lanean, bai auzoan. Kapataz modura lan egiten du enpresa bateko obretan.

"Franzekin guztiz gustora daudenak zerak dira, entresako nagusiak, gizon behargina eta bizkorra edukitzeaz, peioen aurrean

seriotasun imajina ematen duen pertsona bai dute" (6. or.). "Peoientzako jaun, jabe, errege, epaile, borrero, hertzain eta goardia, eta noiz behinka, segun noiz, lagun, lankide, konfesore" (7. or.).

Lanetik kanpo bete beharreko orduak, asteburuak ditu: futbola, zinea, bazkari goxoagoak prestatzea, periodikoa irakurtzea, ki-nielak betetzea, etorkizun zoriontsuago baten esperantzan. Eguna joan, eguna etorri, horrelaxeko bizimodua darama Franzek.

Barne-barnean, ordea, ametsak izaki, ilusio apalez bizi da. "Amets kontaezinak, ezkutuak, bere baitan hobezinik gordeak eta batzutan lizunak. Ez lizunak zehazki. Hobe esanda, maitasun hipotetiko larrosa, erromantiko bati lotuak" (11. or.). Azken finean, maitasun hipotetiko hutsalak; hala eta guztiz ere, etsipenak ez du bereganatu Franz, etsitzearen penarik handiena etsipena bera bait da. "Joku bakartiak egiteak aspertuta" (21. or.), bere dezepzio eta frustraziorako, Margoten etxera azaltzen hasten da: "Larri, ezagunen batek han harrapatuko ote zuen beldur" (21. or.). Margoten etxea emagaldu edo puten topalekua da, non gizonetzkoek gizontasuna edo gizonkeria demostratu behar duten.

Emakumeak eta maitasuna zer diren apenas dakien Franzek, ez da batere iaioa eta aditua asunto horietan. Bere 45 urteekin, maitasunez minutuko Jolanda batek baino ez du maitatu, eta maitasun honek etorri bezain arin ihes egin zion. Orain berriro maitasuna bistatzean, jakinminenez dago: "Zoriona edo bere zerrendan gehitu behar duen frustrazio berria ekarriko dion" (14. or.). Maitasun hipotetiko eta gazte horren izena, Rosa da.

Rosa bilakatzen da Franzentzat egunaren segundo guztien ilusio bakar; Franzek, bere alaba izan zitekeena, herrian puta-fama edukitzearen gainetik maite du Rosa umea, Rosa gaztea. Franzek uste du, gaizkiesan guztiak ezkontzaren bidez ezabatuko dituela, gaueroko bakardadea goxatzearen truke. Baina Franzek, bere 45 urteek eskatzer dioten seguritate horren aurka, Rosaren askatasun-aldarrikapena dauka. Rosa gaztea, berak dioen bezala, ez bait da inorentzat egina, ez bait du nehor bere jabe izango.

Konklusioetara helduko naiz, orain arte ezkutatut dudana azalduz: Franzek bereganatu ditu, gizarte honek norbait baztertzeko eta marjintzeko dituen gramatika eta adjektibo guztiak: "Hertsia da, zaputza, iluna, desatsegina, eta gainera Franz itsusia da, benetan itsusia. Pertsona gutxi topa daiteke Franz baino itsusiago denik" (5. or.).

Adjektibo hauek, maitasuna agertzen denean (agertzea zaila bada ere), arindu egiten dira nobelan, maitasuna desagertzearekin batera, berriro hertsiago, zaputzago eta itsusiago bihurtzeko.

Idazleak nonnahi topa daiteken gizon frustratua dakarkigu nobelara, gizarte honek onartutako adjektiboetara iristen ez den gizasemea: itsusia, zaputza, hertsia, hain justu ere, gizarte honek kateatu dituen adjektiboak dira. Eta hori azkar asko aditzera ematen digu idazleak, pertsonaia hori maitatuko duen pertsona sortuz: Rosa. Rosak ez bait du ametitzen gizartea eta beronek eraikitako arautegi eta legeria. Rosa bezalako pertsonaia batek, beraz, maita ditzake gizarte honetatik at dauden adjektiboak eta gizakiak. Eta Laura Mintegik, Franz itsusi, iledun, zaputzari Rosa bat eskaintzen dio edota Rosa bera eskaini da gizarte honen gramatika birrintzeko.

Pako

Pako, Rosaren aita da. Alaba bakarra du. Aseguru-etxean lan egiten zuen. "Emaztea hil zitzaion egunean, ez zen arratsaldez lanean agertu, eguerdien etxera joan zenean hilda aurkitu zuelako, ohe barruan; begietan etsipena adierazten zuen andreak, baina ezpainetan lasaitasuna, azkenik betirako atsedena lortu bait zuen gizarajoak" (57. or.). Emaztea hil zitzaionean, aitasuna birdeskubritu zuen, eta alaiago bihurtu zen, beste gizon bat zen. Emaztearen falta alabak betetzen zuen eta tarte tristerik geratzen bazitzaion, alkohola lagun aparta zuen.

Pako eta Rosaren arteko harremana sendotzen zihoan neurrian, aita eta alabaren artekoa garrastan zihoan. Pakori, alaba erabat maitatzeko, emakume bezala maitatzeko, bere egitea falta zitzaion, poseditzea, alegia. "Honelako egun batetan arre egin zuen, maitasun eta musu guztiak Rosarengan isuri zituen, barne ekaitza baretu zen arte. Egun horretan, hainbestetan gertatzen ohi denez, maitasunak damuari utzi zion bidea, eta Pako, bakarrik egoteaz gain, errudun sentitu zen; errudun baina pozik, maitasunez egindakoak lagatzen duen zoriontasun hondarrez" (61. or.).

Rosa, emakume bihurtu zen egun bereko gauean himenurratu zuen Pakok. "Jainko nirea, zer egun dut nik?, zer egin dut? eta galdera bultzatzeko, koñaka edateari ekin zion" (64. or.).

Poliki-poliki emakumetzen ari zen Rosa, eta gero eta gehiago hasi zen lagunartean eta mutil artean egoten; bitartean, alkoholak betetzen zituen Pakoren ordu bakarti eta damutuak. Alabari gaztetasuna zerion, Pakori, berriz, heldutasun bakartia. Gaztetasunak kalera eta lagun gazteak ezagutzera zeraman Rosa; Pako, aldiz, bakardaderik tristeenera zeraman alkoholak. Alkoholak bihurtu arte bien arteko haustura. "Edariak Rosarengandik urruntzen zuen eta desioak hurbiltzen (...). Pako eta Rosa urrundu ondoren, aita eta alaba ere urruntzen hasi ziren" (78. or.).

Azkenetako, guztiz apurtuko da harremana; eta Pako kale gorrian, lanik gabe eta alkoholaren eraginpean geratuko da. Rosak nobio edo lagun asko egin ditu bitartean.

Laura Mintegik aita-alaben arteko harreman bikoitza dakarkigu. Kasu honetan, aita da marjinatu eta galtzailerik handiena; hasieran bai alaba eta bai aita zoriontsu baziren, gero dena belzten da, eta aitarentzat dena ilunduko da. Maitasun-harreman honetan, gaztetasunari esker, Rosak ez du Pakok adina sufrutuko, ezta aldeatzeko ere.

Willy

"Guillermo Valdés González, 21 urtekoa, ohizko motor lapurra, atrakatzaille, gameilu eta droga trafikantea" (123. or.), Poliziarren ustez. "Argala, beltzarana, 1,70koa gutxi gora behera, begi berdeak ditu (...) Beltzez jantzita joaten ohi dela, narruzko txamarrak beltzaz eta iltzezeko gerrikoaz" (123. or.).

Datuok, poliziak Willy harapatzeko egindako iragarkian ageri dira. Willy, bi kolombiarrek salatu dute kokaina-asuntuan sartua zegoenean eta asuntua lagatzeko puntuan zegoenean.

Sei neba-arrebetatik zaharrena da; amarekin bizi dira, aita ez bait da etxean agertu ere egiten, ardurak baino dibertimenduak laketago bait zaizkio aitari. Willyk ez du ikasteko gogorik; eta OHO osoa ezin amaiturik, zortzigarren kurtsu bi bider egin ondoren, ikasketak bertan behera utzi ditu. Ikasketetan adierazi ez zuen ahalmena, mekanikan oparo azaldu zuen. Ikasketak utzi bezain agudo, mekanika-tailer txiki batean hasi zen beharrean eta tailerreko hoberen, nagusia salbu, bihurtu zen, abilezia handia erakutsiz.

Baina, berak maite duen bizimodurako, lana ez dela errentagarria eta, autoak zabaltze eta garbitzeari ekiten dio, tarte laburrean espezialitatearen buru bilakatu arte. Ekinaren ekinez, talde profesional eta produktiboa lortuko du. Gero, diru erraza atseginago zaiola eta, kokainaren asuntora pasako da; eta utzi nahiko duenerako gehiegi jakinki, eta poliziak ez egonik asunto horretatik hain urruti, ihes egin edo ezkutatu beharrean aurkitzen da Willy.

Gauzak itsusitu baino lehen, Rosa izeneko neska maitagarria ezagutua zuen, eta honengana joko du babes eske ihesaldi honetan. Rosa, bere emaztegai izana zuen.

Nobelaren topaleku berberera ailegatu gara. Rosa, Rosa gaztea, Rosa maitagarria. Franz eta Pakorentzat ezinezko maitasunaren ispilua, agian lehengo erako eta modako maitasuna eskatzeagatik. Willyrentzat, berriz, diferentea da: berak ere ez bait du kajoian gordetzeko maitasunik nahi; irauten duen maitasun simple bat besterik ez du nahi, eta Rosa eta biek gerizpide eta erizpide bera dutenez, irauten duen bitartean gustora eta gero beste bihotzak zabaltzera. Hauxe dugu, beraz, nobela honetan azaltzen den maitasun parekatu bakarra. Utopikoa dela? Ez dut uste berez utopikoa denik; kasu honetan hala da, Willyren egoeragatik, poliziari iheska dabilelako eta azkenean harrapatzen dutelako. Maitasun-mota hau, egun, pil-pilean dagoen joera da; are gehiago, idazleak dibujatu digun txupa beltz, drogazale eta gisako pertsonaia ezin da imajinatu alboan txakur beltz eta neska bat gabe.

Laura Mintegik oso denbora laburrez ekarri digu mutil hau; eta esango nuke, parada edo parranda luzeagoekin, gauza interesanterik anitz agertuko zatekeela. Idazleak dibujatu besterik ez du egin pertsonaia hau: hitz egiten eta pentsatzen ere ez dugu sumatu Willy.

3. Arantxa Urretavizcaya: Zergatik Panpox

Arantxa Urretavizcaya Donostian jaioa, Europako literatura abangoardistetan oinarriturik, gai berri eta euskara urbano batez jantzia azalduko zaigu. Gai berrion artean nahitaez aipatzekoa da emakumearen mundua, bere arazo bereziekin. Orain arte idatzi eta argitara dituen liburuak: poesian, "San Pedro bezperaren ondokiak", in: *Euskal Literatura* 72, Kriselu, 1973; *Maitasunaren maga-*

lean, CAP/GAK (Irun Hiria Literatur sariak Bilduma), 1982. Prosa: *Zergatik Panpox*, Hordago, 1972; *Asialdian espero zaitudalako ez nago sekulan bakarrik*, Erein, 1972. Jarraian azalduko dudan azterketa egiteko, *Zergatik Panpox* nobela hautatu dut.

Zergatik Panpox nobelan, gizona zein idazleak zer tratamendu ematen dion, edota zein motatako gizona ageri diren esaten hasteko, kontutan izan behar da, nobela honen bilakaera osoa emakume baten solilokio edo bakarriketan datzala. Azalduko diren gizon edo gizonzkoek (kasu honetan gizon bakar batek) zerikusi nabaria izango dute emakume horren sentimendu edo egoerarekin.

Nobela honen ezaugarriak garrantzitsuena, gizaseme horren ausentzia edo falta izango dugu. Hau horrela, hasiera-hasieratik "Txemak alde eginez gero", "Txema galduez gero", "Txemak hutsik utzi zuen lekua", "Txema bueltatuko balitz", "Txema baletor" esaldi keziak irakurriko ditugu behin eta berriro, gizaseme horren gabezia indartuz. Txema ausente hori gorpuzten ahaleginduko gara.

Txema, *Zergatik Panpox*-en azaltzen den gizaseme bakarra da; sasoiako gizon euskalduna: ikastola, *Egin* egunkaria, eta grisen garaiako kontrolak dira erreferenzi puntu batzuk. Ez dut uste atrebentzia izango denik, diru-apurorik apenas duen gizona dela esatea, igogailu, kotxe eta beste tresna batzuk bitarteko direla.

Datu objektiboak saihestuz, Txemak, zazpi urteren buruan, bere emazte edo bizikidearekin haustea deliberatzen du. Txema eta bere bizikidea seme baten gurasoak dira. Emazteak dioenez, Txemak hirukotea uztea erabakitzen du, "biok esan beharrean hirurok esatera oraindik ere ohitu ez nintzenez Txemak alde egin zidan" (46. or.). Emaztearekin eten arren, semearekiko tratua iraungo du, separatuen usadioa jarraituz. "Bai, erakutsiko diogu aitari noraino ailegatzten zaren hankepuntetan jarri gabe" (16. or.). Separazioak ez du esan nahi Txemak aitatasuna galtzen duenik.

Txemak horrela esplikatzen du separatzearen arrazoiak: "asko maite zaituztet, txikia eta zu, potxola, baina neu ere pertsona naitzela frogatu behar dut, ez dut hirukote baten atal hutsa izan nahi" (45. or.). Eta emazte minduak: "esango nioke zer moduz, zuk bakarrik bizi nahi zenuen bizitza libre famatu horri, orain ere, lehengo lepotik burua, nere independentzia zurearen truke" (23. or.).

Eta hauxe da istorioa, *Zergatik Panpox*-en emazte minduak ezaguterazten diguna, Txema senar maitea joan zaionean; orain jakin beharko, Txemak zer kontatuko lukeen, beste *Zergatik Panpox* bat idatziko balu.

Konklusioetara pasaz, egun oso modan dagoen gaia ukitzen du nobelak erdiz erdi: separazioarena. Separazioa, normalean, maitasunik inoiz egon bada behintzat, desamorearen edo maitasuna desagertzearen ondorio tristea da. Kasu honetan, emakume bati tokatu zaio desamore hori sufritzea, historian inertziaz gehienetan tokatzen den bezalaxe. Ez zaio, gainera, burutik pasa ere egiten, beste Txema batekin bidea berregitea. "Baina non aurkitu titi bate-tik haur bat zintzilik duen emakumea maite dezakeenik" (25. or.). Etsipena: "Aurtengo neguan ostoak erortzen zaizkidanean, ez zaizkit berriro aterako. Akabo. Ni bezalako landare nekatuei ez zaizkie berriro ostoak ateratzen" (62. or.).

Bikotea erdibana osatzen denean, batak nahiz besteak berdindin-berdin penatzen dute desamorea: maitasunaren legea da. Separazioaren gaiari azken puntua jartzeko, Arantxa Urretavizcayak berak zioena gogora dezakegu, *Aspaldian espero zaitudalako ez nago sekulan bakarrik* nobelan: "Ez nekien oraindik noraino den suizida norberaren zorionaren ardura pertsona bakar baten eskuetan uztea" (27. or.).

Nik, emakume bezala, nobela honi egiten diodan kritika, zera da; Txema pertsonaia gauzutzerakoan, historian orain arte gizonezkoek egin dutena bera egitea, hau da: gizona ez dagoen lekuan ere, bere hutsunea nabarmentzea, emakumeen bizitzan; esan nahi dut, emakume honen bizitza zentzugabetzat joz, Txema horren faltan: emakumea izanik nobelako protagonista, gizon horren ausentzia benetako protagonista bihurtuz.

Emakumeok ez baditugu sortzen emakumezko protagonistak gure literaturan eta historian, gizonezkoek ez dituzte egingo, berak bait dira historiaren jaun eta jabe. Honekin ez dut esan nahi, nobelan kontaktzen dena egia ez denik; nere kritika bakarra da, emakumeon lumetan dagoela emakumei tokatzen zaigun eremua berreskuratzea.

Orain arte ikusitako hiru narrazioetara itzuliz, aipatu ditugu: Pepe, Jose, Jon, Franz, Pako, Willy eta Txema. Euskal Herrian topa ditzakegun gizasemeak, eguneroko zereginetan ari direnak, langileak, maitaleak, senarrak, lapur eta iraultzaileak, mozkorrek, etab. Horiek dira emakumezko idazle hauen literaturan agertzen

direnak. Baina narrazio hauetan, Marijo, Rosa eta Txemak utzi duen neskak dute hitza. Hiru nobela eta, gizezko guztien artean, hiru neska, gizezko horien berri ematen digutenak. Bi kasutan, narrazioa neska banaren ahotik joan da; hori horrela, idazleak neska horren eskuetan laga du gizezkoen tratamendua. Hirugarrenean neska ez da kontatzailea, baina bai nobelako protagonista bakartia, neska honen aipurik gabe ez bait dago pentsatzetik ere gizezko horien datuak ateratzea.

Dena dela, hiru nobela hauek emakume-kutsu handia dute, nahiz eta protagonistak gizezkoak izan. Emakume idazle hauek emakumeez baliatu dira gizezkoen berri emateko, edota nobelaren haria josteko: zerbaitengatik izango da; ez al da pauso bat euskal emakumeen literaturan?

4. Amaia Lasa eta Tere Irastortza

Prosa edo narrazioa aieka batera utzita, poesiaren alorrean murgiltzeko, bi emakume aukeratu ditut: Amaia Lasa eta Tere Irastortza.

Eremu hau ez da nolana hikoia gizezkoak topatzeko: ez poesia uzta lehorra delako, baizik kolore, usain, eta sinboloen bidez bilatu behar delako gizezko horien eragina. Bilakuntza hori, lan neketsua eta arriskutsua suerta daiteke. Arriskutsua, diot, zeren idazleak sentitu eta sortutako gizasemetik oso urruti gera bait gaitzke, poesi lan hau txit subjektiboa dela kontutan hartuz.

Amaia Lasa

Lanari ekitean, Amaia Lasaren poemagintzatik abiatuko naiz. Hiru poema-liburu argitara ditu: lehena, Mikel Lasa bere anaiarekin burututako *Poema bilduma*; bigarrena, *Hitz nahastuak*, eta hirugarrena, eta oraingoz behinik behin azkena, *Nere paradisuetan*.

Amaia Lasak bere poemagintzan gizezkoari zer tratamendu ezartzen dion analizatzen hasita, hasierako bi liburuetatik azkenean liburura alde nabarmena dagoela esan beharko genuke: arras

ezberdina baita gizonezkoaren tratamendua. Azken liburuak beste bi liburuen zoritzea eta taxutzea darama barne-barnean; izenburuak dioen bezala, Amaia Lasaren *Paradisuetan* gaude.

Poema Bilduma (PB) eta *Hitz Nahastuak* (HN) liburuetan, beste gizonezko gutxiren artean, bat da bereziki agertzen dena: gizon maitatua, galdu edo joan egiten zaion gizona; horrela idazten dio Amaiak: "Egun ilunetan nabil / gizona joan zait / (...) Batzuetan itsasoak lurra / suntsitu nahi izaten duen bezala / neurea egin nahi izan nuen / gizona / joan egin zait" (HN, 26).

Itzul dadila, otoi, eskatzen dio Amaia Lasak: "Ez zaitetz joan / atoz / (...) / atoz nere bigunaren babesera" (PB, 18). "Jakingo bazenu / hegoak izan / hegan egin / eta / zurengana hurbilduz gero / mintzatzea / nola desiratzen dudan" (HN, 20). "Ohean narru gorri, eskuak han nituela / argi itzalean ilunpearan izkutuan / amodioaren heriotzara ninjoan / (...) / Pentsamenduan muxu goxo bat / pentsamenduekin, bi beso bizkar gainean / desioarekin, nahian, laztan herioan" (PB, 36).

Horiexek dira joan egiten zaion gizonari abesturiko kantu goibel eta tristeak, bakardadea lekuko: "Nere besoak bakardade ahulean / luze erortzen direnean" (PB, 45).

Metafora honekin, agian, puntu eta aparte jartzen dio Amaia Lasak bere poemagintzan gizonezkoari. Besarkada hitzak hala bait dio: besoak elkartzeko eginak daudela, baina ez derrigor gizaseme batekin elkartzeko, beste askorekin baizik. Amaia Lasaren besoak luze erortzen direnean, amodioaren heriotza, laztan-herioa idazten hasten da. Amodioaren heriotzak emakume bati ireki diezaizkiokkeen baratzak jorratzen ditu Amaiak *Nere Paradisuetan* (NP). Baratza edo gai ezberdinak: nihilismo erromantikoa, emakume izatea, emetasunaren garrasi bakartia, etab.

Martin Ugaldek liburuari eginiko hitzaurrean ederki asko esaten duen bezala, emetasunaren garrasi bakartia dugu liburu hau. Emetasuna, eta ez ar-keria edo harro-keria: "Arra eta emea / gizar-te hontan / inoiz? / ulertuko ez diren / bi pertsona" (NP, 16).

Horrelako hitzekin ematen dio lehen aitzurkada gizonezko protagonistari, eta honela jarraitzen du: "Ahiertzen naiz / ikusirik / ximeletak argitan erretzen diren lez / nola neskatilek / erretzen dituzten hegoak / gizonen desamodioetan" (NP, 31). Gizonezko gizarte honi arrenkura zabal batez idazten darrai: "Ez gaitue / gizarte hontarako hazi eta hezi / besatu baizik. / Arrosa kolorez

jantzi gaitue. / (...) / Gure ohiturak zikintzen / ideiak iguingarri bihurtzen / amodioak ere arrosaz jantzi dizkigute” (NP, 19).

Arrosa-kolorez hezitako Amaiak, gizarte honen mandamenduak idazten ditu poema batean; hona oso-osorik: “Gizonik ez uki! / -ez, ez dut ukituko / gizonik ez begira! / -ez, bizialargun naiz eta / zurea ez den gizonik ez laztandu! / -ez, ez dut laztanduko / zurea ez den gizonarekin ez etxeratu / -ez, ez naiz etxeratu / gizonekin eskandalari ez izan! / -ez, ez naiz izango / zurea izan ez den gizonaren ohekide ez izan! / -ez, ez naiz izango / gizonik ez maita / -ez, gizonik ez dut maitatuko / Maitasuna isuririk / ahizpa eta biok / ohekide bihurtu ginen / arratsalde euritsu batean” (NP, 52).

Itzul gaitezen Martin Ugaldek aukeratutako hiru hitzetara: emetasunaren garrasi bakartira, alegia. Amaia Lasak egindako aldarrikapena irakurri dugu hiru poema horietan: alde batetik, emetasuna; bestetik, garrasia; baina garrasi edo oihu hau bakartia dugu. Emakume baten deiadarra: “Itsas ertzeko arkaitz sendoa / emakume bihurtzen diharduena / heldutasunaren / sendotasuna izango ote? / Ez naiz lore bat / ez naiz inoiz / inoren esku artean zimelduko” (NP, 38).

“Amodioa hil da! / Emakume bat aldapa igotzen hasi da, / bakarrik” (NP, 51). Hasieran aipatu ditugun bi gaiak azken poematxo honetan elkartzen dira: gizonen dependentziarik gabe bideak zabaltzen bakarrik abiatzen den emakumea, eta amodioaren heriotza edo nihilismo eromantikoa. Bi gai hauek, berezirik, ezin ulertu ahal izango dira, apika, Amaia Lasaren poemagintzan. Gizonetzkoaren premia larria genekusan Amaia Lasaren lehen liburuetan, azken honetan desamodioaren itzala nabaria da; bide hori da, hain justu ere, emakume honek sendotu eta sendatzen duena, aukeraketa bakar batekin: emakumetasuna. Historiak emakumea gizonetzkoaren menpera bultzatu ondoren, emakumeak bere kabuz segitzea erabakitzen du. Honekin ez da esan nahi, inolako dependentziarik gabe segituko denik, ezta gutxiago ere: pertsona orok bait du hutsarte afektiboak estaltzeko nahitanahiezko beharra eta beste pertsonetikiko dependentzia. Baina dependentzi mota hori naturari berari darion legea da; bestea, ordea, gizonetzkoekiko dependentzia, gizonetzkoen gizarte honek gauzatutako legea da.

Hitz gutxitan: gizonetzko protagonista hori, hasieran, emakume subjektua bizitzeko derrigorrezko objektua edo osagarria zen; bukaeran, prozesuaren bukaeran, emakume subjektua, gizonetzko

objektu horretaz ahaztu gabe, berak landutako bidetik doa: emakumeek emakume izateagatik uler dezaketen bidezidor bakarretik. Emetasunaren eskubidea eta aukeraketa da Amaia Lasak bere paradisuetan ereini duen mezua. Emakume eta gizon asko hezitzeko balio handiko hazia.

Tere Irastortza

Tere Irastortzak bost liburu argitara ditu, bostak poema-liburuak. Hasierako *Gabeziak*, Premio Nacional de la Crítica Literaria eraman zuena; *Hostoak* eta *Gai eta gau-aldaketak*, biak batera publikatuak: batak R.M. Azkue saria irabazi zuen eta besteak aipamen berezia jaso; laugarren, *Derrotaren fabulak*, eta, azkenik, *Osinberdeko Kantoriak*: azken bi hauek Pamielak argitaratuak.

Nahiz eta liburu guztietarik erreferentziak hartu, azkeneko liburuan egingo dut geldialdirik handiena: *Osinberdeko Kantoriak* liburuaren azken aldean azaltzen diren zazpi poemak hartu ditut gaitzat, Tereren poemagintzan aldaketaren bat nabaritu dudalako eta, nolabait, gizonezkoari ematen zaion tratamendua pixkaren bat kanbiatzen delako. Beste liburuetan ere balegoke zer aipaturik, gizonezko horiek maitasunaren, gabezien eta gauaren gaiekin oheratzen direnean. Esan behar da, gainera, Tereren poemagintzaren osagarri ahanzgaitzak direla gai hauek.

Tere Irastortzaren poesian azaltzen diren gizonezkoen mintzazura ausartzeko, poema erromantiko eta oparoak idatzi beharko genituzke; halere, ezer gutxi esango genuke, ezaguna bait da Tere Irastortzaren poesia barru-barrutik ateratzen den horietakoa dela, barne-barnetik irteten zaizkion ele birjinak, arrats-koloreko mutil eta gizonak.

Arrats-koloreko gizon edo mutil horiek aztarna nahastezinak laga dituzte Tereren poemagintzan. Gorputz osoz ikusi ezin izanik ere, gorputz-puskak bista ditzakegu, edo idazkeragatik antzeman diezaiekegu (antzeman diodanean, zeragatik da; *Gabeziak* liburuan, adibidez, gizon baten edo batzuen gabeziak direlako liburuaren zutabe): gorputz osoz gutxitan agertzen badira ere, gorputz-pusketek gorputzen dute gizonezko horren ausentzi-presenztzia: poroak, ileak, begi nabarrak, eskuak, ahoa, arnasa, adatsa, etab. "Galtzetorratzek zure gorputz poroak" (*Der. Fab.*, 37), "zilbor gainean behar nituen bere ileak" (id., 40), "zure adatsez / izar

sorta lortu nuen" (*Gai eta...*, 109), "zure hizkurren bila / txanpain burbuiletan" (*Hostoak*, 17), "zure arnasak nirea igurtzi" (id., 13).

✓ Sarrera modura, hor dituzue Tere Irastortzak zizelkatzen dituen gizon-puxkak edo -parteak. Bestalde, gizon-zati hauek ausentzietei, maitasunari eta gauari lotzen zaizkionak ditugu. Hitz gutxitan esateko, gizaseme hauek maitasunaren, gauaren eta gabezien protagonistak dira: gai horiek azalduz gero, ez dira batere urrun egongo; gehienetan zirrikituren batetik zelatan, noiz baino noiz poeman aterako.

Nahiz eta hiru konstanteok errepikatu, salto handia dago hasierako poemetatik oraingoetara. Hasierakoetan, maitasuna, gabeziekin batera, hitz politez janzten zen, gizonezkoa behar-beharrezko elementua suertatuz. "Zure gorputzean hustuko dut / gauari osturiko izar katea / banan banan / kolkoratuko dizkizut / nere usteak, esperantzak / baina / zu ez bazina / konpitz konpondu beharko nuke / bizitzaren koilarea / kolore guztietako konpitz / koloregabeko zuloa" (*Hostoak*, 19). "Zeure gabezian aurkitzen dudana negarra / zeure gabezian estali ezin dudana etsiezina / zeure gabezia gordetzeko dudana gorputza" (*Gabeziak*, 28). Orain, ordea: "Hitzerdzi aski / hoa oinutsik balauniko esan bahit / arrastaka joana nindukean, / diti bat behar dinat / alkanforretan bustitzeko entzutean / bular gabe gertatuko nindukean / higatik / eta orain beste usainak goza nahi zetiati ene sabelean / nigatik" (OK, 49).

Osinberdeko Kantoriak (OK) badu azken partean atal bat, "Beste Bat", zazpi poemez egina; poema bakoitza, hitz goxoak uxatzeko berakatza. "Garai batean - garai hartan - / txoraturik artean / aski izan zen irrifarra / hire ezpainetarik eskegitzea deliberratzeko / ipur masailean hire pepita / hatsa haragian itsatsia / txertatua niala uste izateko" (OK, 49). Tere Irastortzak berak dioen bezala, garai hartatik hona, tenorea aldatu da, eta Tereren poesia ere bai, berarekin batera. Bi zati hauek poema bat osatzen dute, *Osinberdeko Kantoriak* liburuaren azken partean azaltzen dena.

Poema horrek aski poliki agertzen digu, Tere Irastortzak garraztu egin duela hitza: hasierako gabezia luze eta konpita-kolorezko maitasunetik (*higatik* sekula sekulorum), *nigatik* "orain beste usainak goza nahi zetiati ene sabelean" esatera pasa da.

Tere Irastortzaren poemagintzan maitasuna samintzen joan den bezala, gizonezkoen betebeharra garraztu egin da, "higatik" hitzetik "nigatik" hitzera saltatzeko. Maitasuna samintzen doala esatean, *Derrotaren Fabulak*-eko poematxo hau datorkit gogora:

Bi bakartate parekatzen dituen / distantziakidetasuna, huskidekeria. Bi bakardade horien erdia, gizonzezkoa dugu... Aipatutako hiru konstanteekin behingoz bukatzeko: gizonzezko hauek, esan bezala, maitasunari uztartuak azaltzen dira; eta maitasuna, aldi berean, herioaren dosifikatzailea dugu Tereren poemagintzan: "ezpainen ezean / (...) / gizon tantak isurtzen / heriotz bataiotik aurrera" (*Der. Fab.*, 18).

Gabeziak, maitasuna, heriotza eta argia poltsikoan sartuta doazen gizonok oraingoz ahantzita, *Osinberdeko Kantoriak*-eko azken zazpi poema eder horietan dioena irakurtzera pasako naiz. Hasteko modu bat, Manu Lopezek liburuaren hitzaurrean esaten duena da: "maitasuna den leit-motiv horren barruan poeta bere nortasun bereizgarria salbugordetzen saiatzen da, literatur tradizioan emakumeak betetzen duen objetoaren rola sujetoaren bilakatuz" (10. or.) "Negua bazetorren jantzi dinat ohea, / badakin / hobe dun beti ere manta ona / amante txarra baino" (OK, 50). Poematxo hau ere arestian aipatutako zazpikote horretakoa dugu; dakusazuenez, hika idatzia eta emakumeoi zuzendua, agian emakumeok hobeto ulertuko dugulakoan.

Azken zati honetan, estreinakoz hika mintzo zaio Tere Irastortza gizonzezkoari; baita emakumeoi ere, gizonzezko horretaz hitz egiteko. Aztergai geratzen da, hitanoak urrundu ala hurbildu egiten duen; nik bederen konfidantza dagoen lekuan dakusat hika egiteko ohitura, egia bada ere maitasunezko poemetan, ohitura-faltagatik edo, gogor egiten dela hitanoa.

"Paperijieniko ondoan ahaztu nuen / zure izena" (OK, 45). "Zer bestela? / Ogiartekoa eginen dut gorrotoaz / zer bestela?" (OK, 48). "Gau osoak eman zetiati zain: / kai-txorien mokogorri —azkazal— / ene azalpera noiz murgilduko / OMko gauetako programak / —ene azkazal— hozkatuz / diru apurrak oro kasta-tuak / pefumerik garestienetan" (OK, 47).

Gizonzezkoari dagokionean, semantika berri baten aurrean gaude, berri eta larri: paper higienikoa, ogiartekoa, OMko gauetako programak, perfumerik garestienak... primerakoak ditugu, hitz hauek gizonzezkoen nondik-norakoari igartzeko eta, gainera, harremanak hobeto ulertzeko. Paper higienikoa, egun, nork ez du identifikatzen ohe ondoan, gau mugitu batean, maitasunaren betiko iruditik kanpo? Azken finean, paper higienikoa ohe ondoan espermen, nahi ez diren esperma guztien sinonimo txuria da. Irudi bat, maitasunaren irudi bat, gau baten dibujo bat da Tere Irastor-

tzak egiten diguna: hotza dariona, baina errealitatearen argazki sinplea. Ogitartekoa: historian zehar makina bat bokadilo eginak gara gure amona, ama eta gu emakumeok, gure gizonetzkoak lanera joan daitezten; ogitartekoa: emakume/gizon harremanen tarteko ogia. OMko programak eta perfumerik garestienak: ez dira leihotik sartzen diren gauaren lurrun gozoak eta txorien gaueko kantu erromantikoak.

Horrela amaitzen du Terek *Osinberdeko Kantoriak*: "Autobusetik jeistean kale kantoitzen / antzeman hindudan; / hoa ene hiritik / gogora eke hazadan" (OK, 51). Lan honi ere gauza bera esan diezaiokegu... Baina ez dira joango Pepe, Jose, Jon, Franz, Pako, Willy, Txema, Amaia Lasaren Paradisuak eta Tere Irastortzaren Kantoriak.

G.L.

EL HOMBRE EN LA OBRA LITERARIA DE MUJERES ESCRITORAS L'HOMME DANS L'OEUVRE LITTERAIRE DES FEMMES ECRIVAINS

Al hilo de cinco autoras y sus obras, la articulista pergeña, espigando entre los personajes masculinos de las mismas, las figuras más dignas de análisis. Eukene Martín abre la pequeña galería de firmas con un trío de protagonistas de "Lau sasaitako zipriztinak": Jon, Jose, Pepe.

Los tres personajes forman parte de una x constelación en que el centro es la protagonista Marijo; es desde la perspectiva de la misma, desde donde se contemplará a los tres. Pepe es un inmigrante que no ha logrado integrarse en el contorno social de Euskadi, y para el que el matrimonio de la hija es un paso importante en la integración al país. No obstante, José, el marido, no deja de ser un hijo de familia "bien estante", lleno de prejuicios tradicionales de clase, visto siempre desde el ángulo de visión de la protagonista. Contraponiéndose con estas dos figuras masculinas, Jon será el tercer varón, tras la ruptura matrimonial. Hombre de actividad profesional y social amplia, Jon no hallará ni tiempo ni modo para crear una estabilidad familiar.

A continuación se resume el friso de personajes masculinos en la novelística de Laura Mintegi: Franz, Pako y Willy. Franz es la figura del solterón, ordenado, trabajador. y no solo solitario, sino también marginado; un solterón que se enfren-

ta a la libertad indómita de Rosa, la mujer pública cuyo código social podría desencadenar al solterón cuarentañero. Aquí surge Pako, padre de Rosa y viudo. La quería, hasta violarla, y entonces se entregó a la evasión del alcohol. El padre vino a ser más desgraciado que la hija. Willy pertenece a la delincuencia juvenil urbana de cada día, y para él Rosa será el amor que llena un tiempo, sin más transcendencias.

En la novela de Urretavizcaya (Zergatik Panpox, 1972), en cuanto al mundo del varón, es la ausencia de Txema la que juega un rol reiterado de elemento evocado por la protagonista. La mujer se define por la ausencia ajena.

A. Lasa y T. Irastortza nos acercan al hombre expresado por la poesía, haciendo contrapunto con lo narrado en el cuento y la novela. En Lasa, la figura del hombre aparece como complemento obligado de la mujer sujeto, para terminar afirmando más la autonomía propia de la misma.

La figura poética del hombre en las páginas de T. Irastortza se constituye de ausencias, noche y carencias, sin que falte una evolución de esta imagen desde una aproximación llena de calor hasta desembocar en el tuteo agrio y rechazo final.

L'auteur ébauche en glanant parmi les personnages masculins de cinq oeuvres et de leurs auteurs ceux qui lui semblent les plus intéressants. Eukene Martin ouvre la petite galerie de signatures avec un trio de protagonistes de l'oeuvre "Lau sasotako zipriztinak": Jon, Jose, Pepe.

Les trois personnages font partie d'une certaine constellation dans laquelle Marijo est la protagoniste; c'est depuis sa perspective qu'on va les regarder. Pepe est un immigrant qui n'a pas réussi à s'intégrer dans l'ambiance sociale d'Euskadi, et pour qui, le mariage de sa fille est un pas important dans l'intégration au pays. José, le mari, est le fils d'une famille "bien établie", rempli de préjugés traditionnels de classe, cela toujours vu depuis la perspective de la protagoniste. Opposé à ces deux personnages masculins, Jon est le troisième homme après la rupture du mariage. Il s'agit d'un homme d'une activité professionnelle et sociale très larges, et il ne trouvera point ni la façon, ni le temps pour créer une stabilité familiale.

L'auteur présente ensuite le groupe de personnages masculins de l'oeuvre de Laura Mintegi: Franz, Paco et Willy. Franz est le vieux garçon, ordonné, travailleur, et non seulement solitaire mais aussi marginé; un vieux garçon qui fait face à la liberté indomptée de Rosa, la femme publique dont le code social pourrait déchaîner le vieux garçon dans sa quarantaine. C'est alors qu'apparaît Pako, veuf et père de Rosa. Il l'aimait jusqu'au moment de la violer, à partir de là, il se livra à l'alcool. Le père devint plus malheureux que la fille. Willy fait partie de la délinquance urbaine de chaque jour, et pour lui Rosa sera l'amour qui remplit son temps, rien de plus.

Dans le roman d'Urretavizcaya (Zergatik Panpox, 1972), et en ce qui concerne le monde des hommes, c'est l'absence de Txema qui joue le rôle réitéré d'élément évoqué par la protagoniste. La femme est définie par l'absence d'autrui.

A. Lasa et T. Irastorza nous rapprochent de l'homme exprimé à travers la poésie, en opposition avec ce qui est raconté dans le roman et le conte. Chez Lasa l'homme apparaît comme le complément obligé de la femme sujet, pour parvenir à affirmer d'avantage sa propre autonomie.

La figure poétique de l'homme dans l'oeuvre de T. Irastorza est constituée d'absences, de nuit et de carences, sans laisser de côté une évolution de cette image, depuis une approche remplie de chaleur jusqu'à en arriver au tutoiement aigre et le rejet final.